

ДЕРЖАВНА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА СЕРЕД НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Перемога Лютневої революції та повалення російського самодержавства відкрили широкі можливості для відродження та подальшого розвитку не лише українського, а й інших малих народів, які століттями проживали на українській землі. Станом на 1917 рік в Україні перебувало 95% болгар, 82% молдаван, 75% чехів, 52% євреїв, 48% поляків, 40% німців 25% греків від їх загальної кількості, що проживали на територіях республік" що утворилися в межах колишньої царської Росії¹.

Політику Центральної Ради щодо національних меншин, конкретні завдання, що поставали в процесі її реалізації, можна простежити на основі текстів Універсалів, а також інших законодавчих і нормативних документів.

Так, в Другому Універсалі Центральної Ради, проголошеному 16 липня 1917 року, була широко декларована повна рівність для всіх малих народів, що проживали на терені України. У відповідності з прийнятими рішеннями найчисельніші національні меншини /росіяни, євреї, поляки/ могли віднині безпосередньо впливати на заходи уряду через обраних ними своїх представників у вищих органах політичної влади та державного управління.

Зокрема, в липні 1917 року до складу Генеральної Старшини входили 30% представників національних меншин. До Малої Ради ввійшло 18 осіб на 40 українців; до Генерального Секретаріату - 5 осіб: 2 росіянина, 2 єврея, 1 поляк³.

Поворотним пунктом в долі національних меншин в Україні став Третій Універсал Центральної Ради від 20 листопада 1917 року, який урочисто проголошував утворення Української Народної республіки. В ньому декларувалася так звана "національно-персональна автономія" великоруського, єврейського, польського та інших народів "...для забезпечення їм права і свободи, самоврядування в справах їх національно" життя."⁴

В розвиток положень, викладених в Третньому Універсалі 22 січня 1918 року було ухвалено Закон про національно-персональну автономію. Згідно зазначеного законодавчого акту кожна з національних груп, що населяли Україну, мала право на національно-персональну автономію, тобто на самостійне влаштування власного національного життя перед органами Національного Союзу, влада якого поширювалась на всіх його членів, незалежно від їх місця проживання.

Найбільш чисельним національним групам - росіянам, євреям, полякам право на національно-персональну автономію давалося силою вищеозначеного закону; інші національні групи - білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька, болгарська та інші могли скористатися правом національно-персональної автономії, подавши заяву до Генерального Суду з підписами не менше як 10 тисяч громадян.

Для здійснення прав національних меншин утворювався Національний Союз, на який покладалося ведення Національного Кадастру - іменних списків громадян з числа національних меншин.

Національному Союзові надавалося право представництва національних груп, що проживали на території Української Народної республіки перед державними та громадськими організаціями. Він міг також виступати з законодавчою ініціативою в межах покладеної на нього компетенції⁵.

Перші кроки Центральної Ради по забезпеченню прав і свобод національних меншин відіграли позитивну роль в пробудженні національної самосвідомості малих народів, активізації їх суспільного, політичного та духовного життя. Чимало зусиль в даному напрямку доклали органи державного управління, створені Центральною Радою та зорієнтовані на роботу з національними меншинами. Зокрема, Генеральне секретарство в польських справах, розробляючи макет документів, передбачило комплекс заходів, спрямованих на піднесення польської освіти, культури, відродження традицій польського населення України⁶.

Численні цінні починання можна помітити також в діяльності Генерального секретарства в єврейських справах. Переважна їх більшість (находила підтримку уряду Центральної Ради. Так, в грудні 1917 року постановою Малої Ради в розпорядження Генерального секретарства у єврейських справах виділялося 50 тисяч карбованців, які мали використовуватися на потреби національно-культурної роботи серед єврейського населення⁷.

До проблем національних меншин, в тому числі питань дослідження їх історії та культури певною мірою привертала увагу багаточисельні як українські, так і інші національні громадські організації.

З'їзд поневолених народів, який проходив з 21 по 28 вересня 1917 року /надалі мав стати постійно діючим представницьким органом народів України/, детально обговорив найбільш важливі першочергові проблеми національно-культурного будівництва серед національних меншин, визначив пріоритетні позиції в даному напрямку діяльності⁸.

Всеукраїнський з'їзд поляків, що відбувся в липні 1918 року, наголосив на необхідності узгодження поточних планів розвитку польського населення України з його історичним минулим, вказав на

доцільність формування відповідних структур для належного проведення наукової та культурно-освітницької роботи⁹.

Аналогічні питання ставилися в діяльності Польського Виконавчого Комітету, Польського Демократичного Центрального товариства реальної політики, Польської Університетської колегії та ін. Цінні та цікаві форми роботи виробили єврейські національні товариства. Зокрема, Національне жіноче товариство впорядкувало курси " Агітаторів-навчателів", які направляли своїх випускників в різні місцевості України для читання лекцій, проведення бесід та інших культурно- просвітницьких заходів. Важливо, що пропаганда національно-культурних традицій єврейського народу здійснювалася серед українського, російського та іншого населення, що певною мірою сприяло встановленню взаєморозуміння між народами, розв'язанню міжетнічних конфліктів.

Практичні заходи, здійснені Центральною Радою, по забезпеченню прав і свобод національних меншин, забезпечення умов для їх соціального політичного, економічного та культурного розвитку дали свої позитивні результати. Вже на весну 1918 року склалася структура органів державного управління з питань роботи серед національних меншин, сформувалася необхідна законодавча база для подальшої діяльності, утворилися десятки національних громадських організацій та об'єднань. Все це давало підстави твердити, що Україна стала однією, з небагатьох держав, що піднесла вирішення питань національних меншин в ранг державної політики.

Встановлення в квітні 1918 року монархічного режиму гетьмана Павла Скоропадського, на жаль, не дало можливості реалізувати на практиці всі накреслені плани.

Вважаючи, що заходи, здійснені урядом Центральної Ради, можуть сприяти піднесенню національних рухів і таким чином загрожувати територіальній цілісності України, режим гетьмана санкціонував часткове їх згорання.

В липні 1918 року була прийнята ухвала уряду про відміну Закону про національно-персональну автономію та скасування органів державного управління у великоруських, єврейських, польських справах". Були значно обмежені права національних громадських організацій та об'єднань.

Разом з тим було б невірним твердити, що в період існування режиму гетьмана Скоропадського був зведений нанівець процес національно - культурного відродження малих народів. Під тиском інтелігенції гетьман з часом відновив органи державного управління у справах національних меншин, проте значно обмежив їх фінансування.

Реалізувалися на практиці і заходи в галузі освіти, науки, культури національних меншин. Наприклад, в першому Статуті Української Академії наук передбачалися вакансії для дійсних членів та членів-кореспондентів академії, які займалися б розробкою проблем національно-культурного життя національних меншин безпосередньо пов'язаних з Україною¹².

Аналогічним чином комплектувалася Національна бібліотека України. Члени Тимчасового комітету для її заснування Вернадський, Єфремов, Житецький, Корд, Кримський в складених ними програмах наголошували, що "...тут має згуртуватися писана всіма мовами література про народи, що залюднюють нашу територію."¹³

З урахуванням завдань збереження культурної спадщини національних меншин будував свою роботу Центральний комітет охорони пам'яток старовини і мистецтва України. Під його опікою перебували національні товариства охорони пам'яток: польське, єврейське, які займалися виявленням унікальних пам'яток, архівів, бібліотек, зразків мистецтва, заснуванням відповідних музеїв, книгозбірень, виставок, тощо¹⁴.

Встановлення правління Директорії дозволило повернутися до конкретної реалізації планів, накреслених Центральною Радою. За її ініціативою відновлювалися національні міністерства, громадські організації. Позиція Директорії щодо залучення національних меншин досить повно викладена у зверненні "Нової Ради": "...Всяку душу живу, котра тільки приймає широку формулу українського самовизначення, треба до роботи притягти...на Україні, ми, як нація, не можемо і не вміємо бути самотні..."¹⁵

Характерно, що не зважаючи на виняткові економічні труднощі, уряд Директорії знаходив можливість для виділення коштів на першочергові Потреби національних міністерств. В січні 1919 року Міністерству у єрейських справах було асигновано 3 млн.крб., готувався проект про інші виплати¹⁶. В період Директорії розгорнули виняткову активність громадські організації національних меншин. Наявні документальні матеріали засвідчують численні ініціативи, народжені в рамках діяльності гуртка "Французский семейний очаг", Всеукраїнського єврейського комітету допомоги жертвам погромів "Фукопо", Союзу єврейських трудових мас "Сетмасо", колонії болгар м.Києва, німецької колонії та ін.¹⁷

Таким чином, наявні документальні матеріали свідчать, що державна політика урядів Центральної Ради, гетьманату та Директорії в період національно-визвольних змагань українського народу, хоча й відзначалася своєю непослідовністю, незавершеністю та половинчатістю заходів, та все ж таки заклала основи для духовного відродження національних меншин в Україні.

Ш Примітки

1. *Первое Всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств 8-11 января 1927 года. Стенографический отчет, резолюция, постановления и материалы. - Харьков, 1927. - С.26.*
2. *Другий Універсал Центральної Ради //Винниченко В. К. Відродження нації. - Київ-Відень, 1920 - 41. - С. 279-282.*
3. *Полонська-Василенко Н.Д. Історія України. -К: "Либідь ", 1992. - Т.2 - С.467.*
4. *Третій Універсал Центральної Ради. //Винниченко В.К. Відродження нації. - Київ-Відень,1920- 4.2. - С.244-252.*
5. *Нова Рада. -1917. - 19 листопада.*
6. *Там само. - 23 листопада.*
7. *Там само . - 30 грудня.*
8. *Яневський Д.Б. Українська Центральна Рада: перші кроки до національної державності /березень-листопад 1917р./ . - К, 1990. - С.23.*
9. *Нова Рада. -1917.-16 липня.*
10. *Там само. - 3 травня.*
11. *Державний Вістник. -1918. - 18 липня.*
12. *Там само. - 26 листопада.*
13. *Нова Рада. -1918. -10 вересня.*
14. *Там само -1917.-15 травня.*
15. *Там само - 1919. -5 січня.*
16. *Там само. - 25 січня.*
17. *Державний архів Київської області. - Ф.2789, оп.1, спр.2,- Арк.99.*